

Agia Sofia

Autorka: Juliana R.

Mezi básněmi Konstantina Kavafise se nachází i jedna s názvem „Návrat z Řecka“ (1914). Dva mladí Heléni odkudsi z Asie v ní právě vpluli do domácích vod, a tak je skličuje stesk po evropské pravlasti. Aby svého přítele utěšil, vykládá lyrický subjekt o zvláštním charakteru mimoevropského řectví.

*„Řekové jsme i my – co jiného bychom byli? –
avšak s láskami a city Asie,
avšak s láskami a city,
které jsou Řekům cizí“.*

Poesie Konstantina Kavafise je bytostně řecká, ale nestává se tím cizí pro *ostatní* národy. Právem volá jiný básník, Percy B. Shelley: „Všichni jsme Řekové!“. Stejně jako Kavafisovi mladíci, snažím se i já po „Návratu z Řecka“ (totiž ze studijního pobytu v akademickém roce 2021/22) utřídit myšlenky. Každý Evropan je do jisté míry Řekem, avšak s ještě jinými, neřeckými „láskami a city“ – pročť je v Řecku trochu doma a trochu není. Následující fejetonové „obrázky“ se pokoušejí zachytit několik ze zvláštností, odlišností, svérázností Hellady. Víc než na čem jiném se zakládají na pozorování, prožitku a rozhovorech s domorodci. Jistěže z každé autopsie plyne nebezpečí zkreslení, a proto si nekladou nárok být čteny nekriticky. Přejí si být toliko črtou, myšlenkou a někdy trochu i reportáží.

Pravoslavná tma

Rozdíl mezi římskokatolickým a ortodoxním kostelem je zřejmý na první pohled – nebo spíše na první dojem, jelikož celková imprese se týká všech smyslů.

Předně se ortodoxní kostely utápějí v šeru nejrůznější hustoty. Podivuhodné přítmí vytváří třeba soluňská *Hagia Sofia*, architektonická památka éry ikonoklasmu (kolem r. 780): těžké, brokátové, tmavozelené. Stačí právě tak k tomu, aby člověk všude okolo sebe vytušil masívní, tmavé plochy zdí a oblouků, zdobené ornamenty, a kovové lustry. Jasně však nevidí nic: ovzduší ho stále upomíná na nespolehlivost smyslů. Přítmí metafysické.

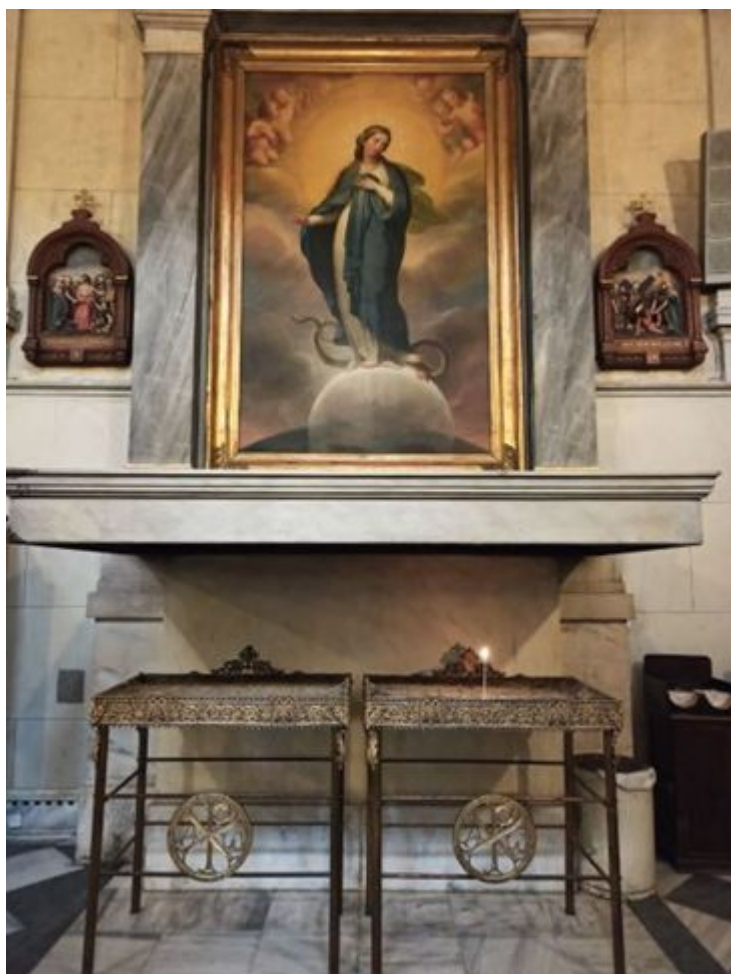
Kostel Taxiarchů [tj. archandělů-vojevůdců, Gabriela a Michaela] (též v Soluni) zachází ještě dál. Tajemný druh církevního šera panuje v bočních lodích. Jediný předmět, který tu lze rozeznat, je zavěšená kadidelnice. Její kov se nepatrně leskne v troše světla, pronikajícího závěsem kdesi za ikonostasí, které se v matných kalužích lije po cihlách stropu. Smyslům není ponecháno nic než tyto chabé pablesky, dále kadidlo a cukrování hrdliček, doléhající zvenčí. – V kostelíku tzv. *Anargyroi* [tj. světců prospívajících bližním bez mzdy] u soluňských hradeb je pak tma dokonalá. Není vidět nic než plamínky voskovic – a zlaté svatozáře, které se v jejich světle vzněcují všude po stěnách, pomalovaných zřejmě mučedníky, vyznavači nebo církevními učiteli, kdoví?

Existují samozřejmě i kostely dobře prosvětlené. Patří k nim „katedrálně“ mohutné a skvostné chrámy v Piraeu, plné barev. Typicky pravoslavným zdrojem světla však nejsou okna, nýbrž *svíce*. Zapalují se většinou ve vodě nebo na tácech s pískem, jedna vedle druhé. Připomínají pak jakýsi les (v případě, že stojí ve vodě, les *majaků*). Dělá se to samozřejmě z důvodů bezpečnostních. Plápolání voskovic, znásobené odlesky na černé hladině, však také v Řecku dotváří atmosféru narthexů a kapliček. A to nejen těch ortodoxních. Ve velkolepé římskokatolické katedrále, již v Athénách zbudoval Leo von Klenze (1784–1864), se také nachází písečné „pole“ pro svíce. Při mé návštěvě z něj příznačně čněla jen jedna – právě tak samojediná, jako je podle vlastního učení Církev svatá. – Jakkoli nádherně však „pravoslavný svit“ působí, Řekové mají rčení: „My jsme Latincům dali světlo vědění, a oni nám nechali jen záři laciných lojovic.“ 1]

Svíce v pravoslavné kapličce

Dovolím si opominout rozdíly mezi ortodoxními a římskokatolickými kostely, které spočívají v architektuře a výbavě interiéru. 2] Zajímavější než vizuální odlišnosti jsou jeden čichový a jeden sluchový. Obojím *pravoslavný chrám expanduje daleko do prostoru*. Téměř se vnucuje myšlenka, že si tím nahrazuje léta osmanské nadvlády, kdy kostely nemělo být slyšet, a tak zvony po staletí mlčely, aby se nepřekřikovaly s muezziny. Hluk dnes ovšem nedělá ani tak vyzvánění, jako spíš kázání a modlitby: rozléhají se nad ulicemi nebo i nad celými čtvrtěmi. Třebas soluňský Hagios Pavlos (vyrostl nad pramenem, z něž údajně pil sv. Pavel z Tarsu) proznívá borovým hájem vysoko nad mořem. – Ještě víc než slovem kostely pronikají do okolí kadidlem: to se plazí i desítky metrů daleko, zbarvujíc vzduch čímsi sakrálním.

Jediná svíce v římskokatolické katedrále

Řecký chrám je nepřehlédnutelným prvkem svého prostředí, prolíná se s ním. A totéž platí pro popy ve vztahu ke společnosti. Není u nich ani známky po distancované výlučnosti, již chtěl u římskokatolických kněží vypěstovat koncil v Tridentinu (1545-1563). Pop, aniž by to považoval za ránu pro svoji důstojnost, chodí s dětmi krmit kachny nebo je učí jezdit na kole; korzuje po nábřeží v houfu laiků; nakupuje si ve stánku s rychlým občerstvením celou náruč pizzy; o Vánocích, jež bude trávit u rodičů, pomáhá mamince vyložit zavazadla z automobilu. Zkrátka řecký klérus se černá naprosto všude, civilní a integrovaný.

Ulice

Samozřejmě, že města se jedno od druhého liší. Lze najít i některá čistá: kupříkladu Nafplion (Nauplio), první z hlavních měst osvobozeného Řecka (1821), s bělostnými uličkami. Dvě metropole Hellady - Athény a Soluň - jsou však svojí špinavostí nápadná, takřka orientální.

Na nich lze nejlépe ukázat sklon Řeků zanedbávat exteriér ve prospěch interiéru (což mimochodem platí také o světské i sakrální architektuře).

Okolí nehyzdí jen odpad, například křesla odstavená na ulici, v nichž si hoví toulavé kočky. Zdaleka ne. Heléni se nerozpakují upotřebit jako toaletu cokoliv, počínaje převlékáckou kabinkou a konče hrobem (pochopitelně jen někteří, ale pořád je takových dost). Proto se toaletním papírem běhají ta nejnemožnější místa. Proto nároží a vedlejší uličky Athén tolik čpí močí, zejména za horkých dní. Proto je ošidné obcházet památky, kupříkladu prvokřesťanské kostelíčky nebo muslimské lázně Bej Hamam, abyste si je prohlédli zezadu. Jedině v období dešťů se města vyčistí. Kanály pro odtok vody zpravidla chybějí (jako ve starověkých Athénách), takže se metropole po prvních několika dnech mění ve variaci na Benátky. Ze strmých uliček Soluně – šplhající od moře na skálu – se po silnici řítí hučící vody. Z četných schodišť burácejí vodopády, vstříc chodcům plave zelenina z trhu.

Řečtí chodci si rovněž zaslouží zmínku. Předně: pohybují se zásadně v rojnicích. Jsou to šinoucí se, temperamentně rozprávějící útvary sahající z jednoho okraje chodníku na druhý. Řek zřídka spěchá, například na autobus (a to navzdory tomu, že nikdo neví, kdy a jestli pojede nějaký další). Chcete-li rojnici předejít, nesmírně ji tím překvapíte; ve své typicky helénské laskavosti se však přece jen rozestoupí. Ví totiž, že jít po silnici vám často znemožňuje provoz a jeho zákon silnějšího.

Na řecké ulici

Prodrat se ulicí mimo centrum bývá někdy nesnadné, i když je liduprázdná. V modelovém případě máte po jedné straně plot; o něj se opírá motocykl; vedle motocyklu se nachází strom; a se stromem zase na druhé straně chodníku sousedí zaparkovaný automobil,

případně člun. Podobné barikády jsou plodem řecké lásky k chaosu. Stromy trůní přesně uprostřed chodníku v obrovitých betonových květináčích, jež utlačující kolemjdoucí a, nikterak překvapivě, slouží jako toaleta. Všudypřítomné aleje platanů, pomerančovníků, olivovníků, modrých žakarand atp. přijdou vhod zejména od pozdního jara do podzimu. V květnu rozvoní blahé, melancholické podvečery. Celoročně pak plní roli škrabadla a pozorovatelný pro toulavé kočky.

Tuláčci

Karel Čapek v *Cestě do Itálie* památně popisuje Forum Romanum obležené kočkami. Zatímco z Fora se je podařilo vystěhovat, antickým památkám v Helladě kralují dodnes. Tak například obývají mamutí palácový komplex, který v Soluni vystavěl římský císař Galerius (258-311). Procházejí se po jeho rudých zdech z obnažených cihel, čistí si kočičky v trávě mezi rozvalinami a nonšalantně dávají najevo, že sídlo patří vlastně jim. Spávají na hlavicích antických sloupů. Jakmile v březnu na athénské nekropoli Kerameiku vyrostou tráva a prokvetou pampeliškami, honí si v ní ocas. Kojí svá kořata mezi zborcenými architrávy Olympie – živé na pozadí mrtvého. V monastýrech Meteory se dávají krmit popy, v Mystře jeptiškou. Oživují každou ruinu, jsou dušemi Recka.

Tuláčci na nádvoří kláštera v Mystře

Bývají plaché, zocelené neléčenými ranami a veliké. (Ti titánští kocouři, veteráni ulic, koráby!) Často jim chybí ocas nebo ucho, někdy jsou poloslepé. Představují přehlídku nejbizarnějších barev a vzorů. Lze zahlédnout plavé modrooké kusy stejně jako exempláře s

běžovými skvrnami v šedém kožíšku, dokonce s obláčky na způsob levharta Diardova. Ačkoli se města kočkami přímo pestří, není snadné narazit na nějakou podvyživenou. Řekové – mladí i staří, muži i ženy – jim pravidelně sypou granule, leckdy je přikrmí i něčím chutnějším. Zním kocoura, který pravidelně lehá v závětrí jistého činžáku v Soluni. Když v zimě udeřily mrazy, obyvatelé mu vyrobili pelíšek z kapuce. Stejně péče se dostalo číčkám na náměstíčku ve čtvrti Saranta Ecclesia (Sedmikostelí). Místní jim už dávno postoupili tamní lavičky; v prosinci je pak navíc vystlali bundami. Řecké kočky nemají pány, ale mají přátele.

Poznámky:

1] Přísloví citováno (s mírnou úpravou) podle: FIADA, Alexandra. *Řekové: xenofobní průvodce*. Praha: XYZ, 2011.

2] Snad až na následující výjimku: v pravoslavných svatostáncích namísto lavic stojí židle (obvykle zdobené dřevorezbu byzantského orla). Věřící se tak nepotřebují neustále posouvat, aby udělali místo svým bližním; ani se jim nestane, že by se při obzvláště populární bohoslužbě dotýkali lokty s neznámými souvěrci. Tam, kde by si snad římský katolík v gestu intimního usebrání opřel čelo o čtecí pult, pravoslavný křesťan prostě schýlí hlavu na opěradlo židle před sebou.

Psáno pro Délský potápěč.

Druhá část